

УДК 336.02:338.431

DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-330-338

Валентин Нехай

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ – ОСНОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Валентин Нехай

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ – ОСНОВА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ ГОСУДАРСТВА

Valentin Nekhai

FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF AGRICULTURAL ENTERPRISES BASIS OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

«Pour ce qui est de l'avenir, il ne s'agit pas de le prévoir, mais de le rendre possible».

Antoine de Saint Exupéry, Citadelle, 1948

У статті розглянуто особливості формування та управління системою фінансово-економічної безпеки аграрних підприємств. Зазначено основні ризики та чинники, що їх зумовлюють. Визначено, що виклики і ризики, які сьогодні формуються у світовій економіці, мають значний вплив на економічне середовище України у коротко- та довгостроковій перспективі, вимагають пошуку нових стратегій та інструментарію економічної безпеки, що визначатимуть і нові напрями політики економічної безпеки держави загалом, галузей економіки та окремих суб'єктів господарювання. Доведено, що формування ефективної системи фінансово-економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, належного інформаційно-аналітичного забезпечення управління нею має важливе значення як для самого підприємства, так і в контексті ефективного функціонування системи економічної безпеки держави.

Ключові слова: економічна безпека; економічна безпека сільськогосподарських підприємств; інформаційно-аналітичне забезпечення; управління системою економічної безпеки; політика економічної безпеки.

Рис.: 1. Табл.: 4. Бібл.: 7.

В статье рассмотрены особенности формирования и управления системой финансово-экономической безопасности аграрных предприятий. Указаны основные риски и факторы, которые их обуславливают. Определено, что вызовы и риски, которые сегодня формируются в мировой экономике, оказывают значительное влияние на экономическую среду Украины в кратко- и долгосрочной перспективе, требуют поиска новых стратегий и инструментария экономической безопасности, которые будут определять и новые направления политики экономической безопасности государства в целом, отраслей экономики и отдельных субъектов хозяйствования. Доказано, что формирование эффективной системы финансово-экономической безопасности сельскохозяйственных предприятий, надлежащего информационно-аналитического обеспечения управления ею имеет важное значение как для самого предприятия, так и в контексте эффективного функционирования системы экономической безопасности государства.

Ключевые слова: экономическая безопасность; экономическая безопасность сельскохозяйственных предприятий; информационно-аналитическое обеспечение; управление системой экономической безопасности; политика экономической безопасности.

Рис.: 1. Табл.: 4. Библ.: 7.

The features of formation and management of the system of financial and economic security of agricultural enterprises are considered in the article. The main risks and factors that cause them are outlined. It is determined that the challenges and risks that are emerging in the world economy today have a significant impact on the economic environment of Ukraine in the short and long term. And this requires the search for new strategies and tools for economic security, which will determine the new directions of economic security policy of the state as a whole, industries economic and individual enterprises. It is proved that the formation of an effective system of financial and economic security of agricultural enterprises, proper information and analytical support for its management is important both for the enterprise itself and in the context of the effective functioning of the economic security system of the state.

Keywords: economic security; economic security of agricultural enterprises; information and analytical support; economic security system management; economic security policy.

Fig.: 1. Table: 4. References: 7.

JEL Classification: M29; Q19

Постановка проблеми. Події останніх років характеризуються значними різноманітними, суперечливими та неочікуваними процесами у світовій геоekonomічній системі, які вимагають переоцінки та розробки адекватного інструментарію політики економічної безпеки, спрямованої як на зміцнення поточного стану, так і забезпечення стійкого довгострокового зростання і розвитку сільськогосподарських підприємств, і як наслідок національної економіки.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Одним із важливих завдань у цій ситуації є пошук напрямів протидії кризовим процесам, а також впровадження адекватних інструментів сприяння позитивній економічній динаміці.

Британський журнал *The Economist*¹ констатує: глобалізація поступилася місцем новій ері застою – «слоубалізації» (*Slowbalisation*). Сам термін ще в 2015 р. вперше озвучив Аджідж Бакас (*Adjiedj Bakas*), дослівно перекладається як гра слів *slow* (повільний) і «глобалізація» (*Globalisation*)².

Період з 1990 по 2010 рр. вважається «золотою добою» глобалізації світової економіки. Підйом світової торгівлі відбувся завдяки зменшенню витрат на логістику, спрощенню та здешевленню комунікації, лібералізації митних тарифів та фінансового сектору.

Наступний період свідчить про сповільнення глобалізаційних процесів. Транснаціональні компанії починають розуміти, що глобальне розширення потребує значних транзакційних витрат, також зростає протистояння національних конкурентів.

Сьогодні міжнародні правила торгівлі переглядаються у всьому світі, що суперечить принципу дотримання рівноправності інвесторів незалежно від їх національної належності. На перший план виходить національна, регіональна ідентичність.

Як наслідок, транснаціональні корпорації змінюють довгострокові інвестиційні плани.

За оцінками Конференції ООН з торгівлі і розвитку (*UNCTAD*) загальний обсяг прямих іноземних інвестицій у світі скоротився на 19 % з 1,47 трлн \$ в 2017 році до 1,2 трлн \$ в 2018 році. Надходження іноземних інвестицій в Європі у 2018 році склали 100 млрд доларів, зниження на 73 %, це найнижче значення, яке спостерігалось в 1990-х роках. Надходження іноземних інвестицій у США становили 226 млрд доларів, що на 18 % менше, ніж у 2017 році. Китайські капіталовкладення у 2018 році в Європі й Америці впали на 73 %.

Джеймс Жан, директор Відділу інвестицій *UNCTAD*, зазначив: «Фактори, що спричиняють цю негативну тенденцію, такі як зниження прибутковості іноземних інвестицій та зміни глобальних ланцюгів вартості, не зміняться найближчим часом. Макроекономічний фон також погіршуватиметься»³.

Велика кількість процесів, викликів і ризиків, які сьогодні формуються у світовій економіці й мають значний вплив на економічне середовище України у коротко- та середньостроковій перспективі, вимагає шукати нові стратегії та інструментарій економічної безпеки, що визначатимуть і нові напрями політики економічної безпеки держави загалом, галузей економіки та окремих суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед закордонних науковців проблему економічної безпеки підприємства досліджували Л. Абалкін, П. Бернс, П. Друкер, Р. Качалов, Т. Клейнер, Е. Олейников, В. Тамбовцев, В. Сенчагов, А. Шаваєв, В. Шликов, В. Ярочкін та ін. Їхні праці присвячені висвітленню правових, економічних та інституційних засад економічної безпеки підприємства, розглядаються основні принципи та напрями вдосконалення системи управління економічною безпекою.

Вагомий внесок у дослідження проблеми економічної безпеки держави і підприємництва зробили і вітчизняні вчені: О. Ареф'єва, І. Бінько, В. Геєць, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, С. Злупко, А. Козаченко, Т. Кузенко, О. Кузьмін, А. Кірієнко, Т. Ковальчук, Б. Кравченко, М. Лесечко, В. Маргасова, В. Марцин, Л. Мельник, І. Михасюк, С. Мочерний, В. Мунтіян, Г. Пастернак-Таранушенко, С. Покропивний, А. Ревенко, О. Терещенко, В. Шлемко та ін. Перелічені науковці досліджують необхідність, причини та функції економічної безпеки підприємства в умовах трансформації економіки.

¹ *Slowbalisation. The steam has gone out of globalization* *The Economist*. Jan 24th 2019. URL: <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation>.

² *Kapitalisme & Slowbalisering*. URL: <https://www.bakas.nl/kapitalisme-Slowbalisering-TrendLezing>.

³ *Investment trends monitor global fid flows continue their slide in 2018 Rebound expected in 2019, but underlying trend remains weak*, January 2019. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diaeiainf2019d1_en.pdf?user=46.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Сучасні умови господарювання, що характеризуються значним ризиком та невизначеністю, є визначальними у функціонуванні сільськогосподарських підприємств та безпосередньо впливають на фінансово-економічну безпеку. В умовах стрімких змін внутрішнього та зовнішнього середовища необхідна швидка адаптація сільськогосподарських підприємств до агресивних умов господарювання з метою забезпечення фінансово-економічної безпеки. Незважаючи на те, що питанням фінансово-економічної безпеки підприємства присвячена велика кількість наукових та практичних досліджень, багато питань залишаються дискусійними та вимагають подальших наукових досліджень.

Аналіз підходів науковців та практиків свідчить про:

- відсутність єдності в розумінні змісту та структури системи фінансово-економічної безпеки підприємства, зокрема сільськогосподарських;
- розмитість принципів формування системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- розбіжність у визначенні об'єкта та суб'єкта системи фінансово-економічної безпеки підприємства;
- недостатнє вивчення питання взаємозв'язку безпеки підприємства та держави.

Формування нової структури макроекономічного та агресивного середовища, вимагає і нової якості національних інститутів економічної безпеки підприємств, що, у свою чергу, провокує нові додаткові ризики.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є аналіз взаємозв'язку між фінансово-економічною безпекою сільськогосподарських підприємств та економічною безпекою держави.

Виклад основного матеріалу. Завдяки своїм великим орним площам і найбільшим у світі запасам чорноземів Україна має величезний аграрний потенціал, що не використовується ще повною мірою. У 2007–2017 рр. частка аграрної продукції і харчових продуктів, насамперед, зернових і рослинної олії, у загальному експорті товарів зросла з 12 до 40 %. Це, з одного боку, демонструє потужність сільського господарства, а з іншого – свідчить про слабкість промислових секторів. Підвищуються інвестиції в аграрний сектор та в розбудову транспортної інфраструктури та складів. Інтеграційні процеси України у світовий економічний простір вимагають дослідження перспектив функціонування підприємств різних галузей та форм власності, напрямів ефективного використання ними власних ресурсів та потенційних можливостей. Тому дедалі більшої актуальності набуває проблема фінансово-економічної безпеки підприємств та її моніторинг. Це зумовлено як внутрішніми чинниками на рівні підприємства, так і держави, та змінами у світовій економіці.

Восени 2018 року експерти прогнозували зростання ВВП в Єврозоні на рівні 1,9 % у 2019 р. та 1,7 % в 2020-му. Віцепрезидент Єврокомісії В. Домбровскіс 11 лютого заявив, що через політичну та економічну невизначеність (Brexit, недостатня стійкість банків, уповільнення енергетичного ринку і торгові конфлікти) європейському уряду довелося переглянути прогноз щодо зростання ВВП у країнах Єврозони. Тепер прогнозні показники впали до 1,3 і 1,6 % відповідно.

Дедалі більше експертів вказують, що з часу фінансової кризи 2008-2009 рр. виразно спостерігається тенденція скорочення транскордонних капіталовкладень (рис. 1), ланцюгів збуту, обсягу виданих банківських кредитів і торгівлі загалом щодо світового ВВП.

Замість нової кризи, перебіг якої характеризується падінням з подальшим повільним відновленням, суспільство отримує нову модель міжнародної торгівлі. Головним проявом слобалізації є зміцнення економічних зв'язків усередині регіональних економік, що суперечить правилам транснаціональної торгівлі. Одним із наслідків слобалізації є посилення регіональної інтеграції, що цілком може дати коротко- і середньостроковий позитивний економічний ефект.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

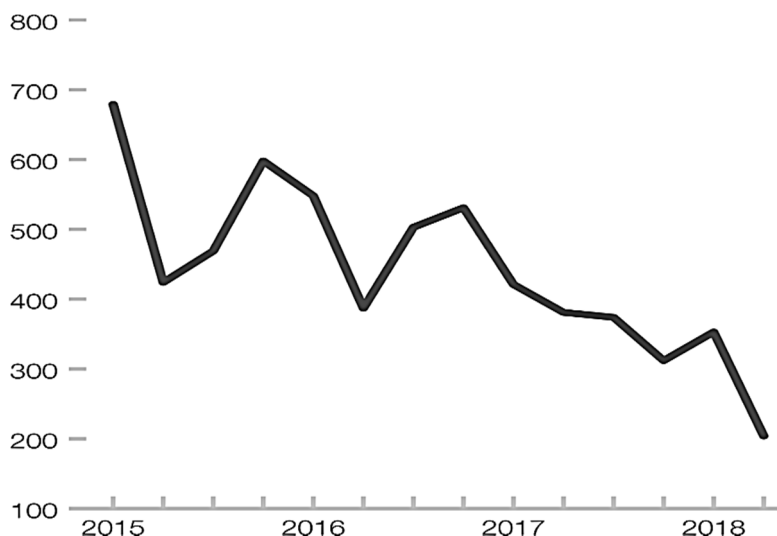

Рис. 1. Глобальні потоки прямих іноземних інвестицій (млрд дол. США) ⁴

Основні проблеми, які несе з собою глобалізація, є: по-перше, вона створює нові проблеми для країн, що розвиваються. З 1990 по 2010 рр. такі держави завдяки світовій торгівлі й розвитку ІТ зменшували розрив з розвиненими країнами. Тепер же їм доведеться конкурувати або на ринках багатьох країн, або в обмеженому колі рівних собі; по-друге, глобалізація не виправить проблем, створених глобалізацією.

З огляду на тенденції сьогодення, особливе місце належить проблемі національної безпеки України та економічної безпеки держави, як основи забезпечення її державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України.

Згідно з «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженою Міністерством економіки України, економічна безпека визначається як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі й характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання. Складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки [1].

Сьогодні не викликає сумнівів, що сільське господарство є однією з пріоритетних галузей національної економіки, розвиток якої сприяє зміцненню економічної і продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу. Виступає як об'єкт інвестиційно-інноваційної сфери, що сприяє залученню як внутрішніх так і зовнішніх інвестицій.

Станом на 1 січня 2018 року чисельність населення України становить 42216,8 тис. осіб ⁵. Частка сільського населення – 31 % (13084,6 тис. осіб). Сільське населення у віці 16-59 років – 7707,6 тис. осіб. Як свідчать статистичні дані про кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності (табл. 1), у сільському господарстві зайнято 17,7 % від загальної кількості зайнятого населення, що на 2,6 % перевищує кількість зайнятого населення в промисловості (15,1 %). Сільськогосподарське виробництво забезпечує робочими місцями 2860,7 тис. осіб, середня заробітна плата яких у 2017 році становила 5761 грн, при мінімальній – 3200 грн, та середній по країні – 7104 грн.

⁴ Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). URL: <http://www.oecd.org/investment/statistics.htm>.

⁵ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя. Розрахунки (оцінки) чисельності населення здійснено на основі наявних адміністративних даних щодо державної реєстрації народження і смерті та зміни реєстрації місця проживання.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

Таблиця 1

*Кількість зайнятого населення за видами економічної діяльності**(тисяч осіб)*

Вид економічної діяльності	Рік				
	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	20404,1	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4
Сільське, лісове та рибне господарство	3577,5	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7
Промисловість	3274,8	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6
Будівництво	888,8	746,4	642,1	644,5	644,3
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4556,2	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1221,2	1113,4	998,0	997,2	991,6
Тимчасове розміщування та організація харчування	357,8	309,1	277,3	276,7	276,3
Інші види економічної діяльності	6527,8	5949,1	5570,6	5481,0	5417,1

Джерело: розроблено автором на основі [6].

Не викликає сумнівів, що зайнятість населення та його добробут впливають на соціальну складову економічної безпеки держави.

Слід зазначити що в період 2015-2017 рр. кількість зайнятого в сільськогосподарському виробництві населення майже не змінювалась, незважаючи на скорочення кількості сільськогосподарських підприємств у 2017 році (45 558) у порівнянні з 2016 (47 697), але в порівнянні з 2015 роком (45 379) кількість підприємств незначно зростає (табл. 2). Також необхідно зауважити зміни в структурі підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання. Станом на 1 листопада 2017 року в Україні нараховувалося 34 137 фермерських господарств, за аналогічний період 2016 року фермерських господарств в Україні було 33682. За рік кількість фермерських господарств збільшилася на 455 одиниць. На збільшення кількості фермерських господарств, на думку експертів, вплинуло схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки [2].

Таблиця 2

Кількість підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, за організаційно-правовими формами господарювання

Підприємства		Рік					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього	од.	49415	49046	46199	45379	47697	45558
Господарські товариства	од.	8235	8245	7750	7721	8700	6967
	%	16,7	16,8	16,8	17,0	18,2	15,3
Приватні підприємства	од.	4220	4095	3772	3627	3752	3215
	%	8,54	8,35	8,16	7,99	7,87	7,06
Кооперативи	од.	848	809	674	596	738	448
	%	1,72	1,65	1,46	1,31	1,55	0,98
Фермерські господарства	од.	34035	34168	33084	32303	33682	34137
	%	68,88	69,67	71,61	71,18	70,62	74,93
Державні підприємства	од.	296	269	228	241	222	199
	%	0,60	0,55	0,49	0,53	0,47	0,44
Підприємства інших форм господарювання	од.	1781	1460	691	891	603	592
	%	3,60	2,98	1,50	1,96	1,26	1,30

Джерело: розроблено автором на основі [6].

Зростання чисельності населення Землі, неефективне використання природних ресурсів та кліматичні зміни можуть призвести до масштабної продовольчої кризи. Експерти прогнозують (доповідь Міжурядової групи експертів ООН зі зміни клімату (IPCC)) зменшення врожаю зернових культур і відповідне зростання цін на продовольство. Згідно з представленими підрахунками до 2050 року ціни на злакові можуть зрос-

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

ти на 29 %. Якщо викид парникових газів в атмосферу буде й далі збільшуватися нинішніми темпами, в найближчі 60 років тільки в США виробництво зернових і соєвих бобів знизиться на 80 % [3].

Однією зі складових національної безпеки є продовольча безпека – захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається в гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [4].

Центральним елементом продовольчої безпеки є забезпеченість продуктами харчування. Доступність продуктів харчування виявляється у трьох формах. Фізична доступність передбачає просту наявність на споживчому ринку життєво необхідних продуктів, економічна доступність включає фінансову можливість їх отримати, а соціальна – мінімальну диференціацію у споживанні головних груп продуктів серед різних верств населення.

Дані табл. 3 характеризують виробництво культур сільськогосподарських за категоріями господарств.

Таблиця 3

*Виробництво культур сільськогосподарських за категоріями господарств**(тис. тонн)*

Господарства всіх категорій	Рік						
	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Культури зернові та зернобобові	37867,1	45307,9	62285,3	63859,3	60125,8	66088	61916,7
Буряк цукровий фабричний	13749,2	18438,9	10789,4	15734,1	10330,8	14011,3	14881,6
Соняшник	6735,3	8313,4	10941,2	10133,8	11181,1	13626,9	12235,5
Картопля	18338,3	22906,4	21851,5	23693,4	20839,3	21750,3	22208,2
Культури овочеві	7723,8	9625,4	9396,2	9637,5	9214	9414,5	9286,3
Культури плодові та ягідні	1630,9	1885,6	2168,3	1999,1	2152,8	2007,3	2048
Сільськогосподарські підприємства							
Культури зернові та зернобобові	28785,7	35399,1	49058,1	49902,6	46506,6	52022,2	47905,1
Буряк цукровий фабричний	12663,4	16837,7	9100,8	14599,4	9553,8	13348,9	14227,2
Соняшник	5553	7061,9	9342,6	8681,7	9549,2	11730,1	10596,7
Картопля	477,4	749,9	653,5	758,9	456	468,2	429,4
Культури овочеві	931,5	1388,2	1118,1	1340,3	1281,7	1322,9	1343,9
Культури плодові та ягідні	230,2	299	373,2	332	411,7	370,5	333,8
у т. ч. фермерські господарства							
Культури зернові та зернобобові	4542,7	4939,3	7439,1	7693,3	7650,2	8880,9	8686,4
Буряк цукровий фабричний	1154,7	1234,4	611,1	1086,8	618,9	973,4	1105
Соняшник	1203,1	1575,8	2086	1956,1	2167	2644,3	2365,3
Картопля	158,5	248,8	275,1	206,9	126,0	120,7	107,4
Культури овочеві	208,6	340,2	303,6	327,8	282,5	298,4	272,1
Культури плодові та ягідні	36,6	43,0	55,8	66,1	68,3	95,5	75,5
Господарства населення							
Культури зернові та зернобобові	9081,4	9908,8	13227,2	13956,7	13619,2	14065,8	14011,6
Буряк цукровий фабричний	1085,8	1601,2	1688,6	1134,7	777,0	662,4	654,4
Соняшник	1182,3	1251,5	1598,6	1452,1	1631,9	1896,8	1638,8
Картопля	17860,9	22156,5	21198,0	22934,5	20383,3	21282,1	21778,8
Культури овочеві	6792,2	8237,2	8278,1	8297,2	7932,3	8091,6	7942,4
Культури плодові та ягідні	1400,7	1586,6	1795,1	1667,1	1741,1	1636,8	1714,2

Джерело: розроблено автором на основі [6].

Аналізуючи дані табл. 3, слід зазначити, що найбільше виробляється зернових культур та зернобобових, 77 % яких виробляються сільськогосподарськими підприємствами, 14 % фермерськими господарствами і 9 % господарствами населення. Основні продукти харчування виробляються в домашніх господарствах: картопля – 98,0 %; овочеві культури – 85,5 %; культури плодові та ягідні – 83,7 %.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

За даними Держгеокадастру, середня площа сільськогосподарських угідь, які обробляються фермерським господарством, становить 78 гектарів. Із загальної кількості діючих фермерських господарств 75 % мають в обробітку земельні ділянки площею до 100 гектарів.

За останні 5 років частка продукції АПК у структурі експортної виручки України зростає з 31 % у 2014 році до 39,3 % у 2018. Проте варто зазначити, що основу аграрного експорту все ще становить експорт сировини, а саме продукція рослинного походження – пшениця, кукурудза, ячмінь та соєві боби. Частка цієї продукції в структурі становить близько 55 % (табл. 4).

Левову частку в аграрному експорті займає соняшникова олія, обсяг її реалізації за 2018 року становив 4,1 млрд дол. США. Україна вже декілька років поспіль є світовим лідером з виробництва і експорту соняшникової олії.

Основним ринком збуту української сільськогосподарської продукції залишається ринок Азії – Індія, Туреччина і Китай, а також країни Євросоюзу – Нідерланди, Іспанія, Італія, Німеччина.

Таблиця 4

Товарна структура експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції

(у відсотках до підсумку)

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Рік					
	2010	2013	2014	2015	2016	2017
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	7,8	6,4	6,1	5,7	5,1	6,2
II. Продукти рослинного походження	40	52,1	52,4	54,7	53	52
10 Зернові культури	24,9	37,4	39,3	41,6	39,7	36,6
12 Насіння і плоди олійних рослин	10,9	12	10,1	10,1	10	11,6
III. 15 Жири та олії тваринного або рослинного походження	26,3	20,6	22,9	22,7	25,9	25,9
IV. Готові харчові продукти	25,9	21	18,6	16,9	16	15,9
23 Залишки і відходи харчової промисловості	4,8	5,4	6,6	6,8	6,4	5,9

Джерело: розроблено автором на основі [6].

Виділяючи національну продовольчу безпеку як генеральну мету аграрної політики треба зосередити увагу на таких її аспектах: продовольчому, сільськогосподарському, зовнішньоекономічному, агропромисловому, а також соціальному.

На побудову системи економічної безпеки впливає специфіка діяльності підприємств АПК [5]:

- основу діяльності становлять біологічні ресурси;
- велика залежність сільськогосподарського виробництва від природно-кліматичних умов та схильність до ризику;
- біологічний характер сільськогосподарського виробництва визначає сезонність та циклічність діяльності;
- тривалий період виробництва продукції відмежовує час здійснення витрат на виробництво та час отримання результатів (великий часовий лаг), що відображається на платоспроможності підприємства;
- завданнями с.-г. підприємств є соціальне відтворення населення, виробництво сільськогосподарської продукції, відтворення потенціалу земельних ресурсів;
- взаємодія з підприємствами суміжних галузей як постачальників ресурсів, покупців продукції, посередників;
- виробництво швидкопсувних видів продукції, через що покупець має перевагу, а в результаті можливість диктувати свої умови, враховуючи фактор часу;
- важливість страхового захисту підприємств агропромислового-комплексу;

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

- особливості біологічних процесів визначають специфіку діяльності та потребують налагодженості організаційного, управлінського, економічного та соціального механізмів;
- важливість реалізації соціальної та екологічної функцій підприємства (сприяння розвитку сільських територій, підтримка екологічної рівноваги, забезпечення якості продуктів харчування та ін.);
- низька цінова еластичність на сільськогосподарську продукцію призводить до зниження росту доходів с.-г. підприємств та їх відставання від динаміки доходів в інших секторах економіки;
- стійкий розвиток с.-г. підприємств чинить вплив на рівень продовольчої безпеки та на соціально-економічну безпеку розвитку сільських територій.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи отримані результати дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Формування ефективної системи фінансово-економічної безпеки сільськогосподарських підприємств, належного інформаційно-аналітичного забезпечення управління нею має важливе значення як для самого підприємства, так і в контексті ефективного функціонування системи економічної безпеки держави.

2. Розвиток сільськогосподарської галузі сприяє підвищенню матеріального добробуту населення, зміцненню економічної і продовольчої безпеки держави, зростанню її експортного потенціалу.

3. Сільське господарство є галуззю з високим ступенем ризику, який обумовлений специфікою діяльності сільськогосподарських підприємств, що впливає на управління системою фінансово-економічної безпеки й вимагає врахування специфіки аграрної галузі на всіх ієрархічних рівнях управління.

4. Існує необхідність у проведенні комплексних реформ в аграрному секторі економіки, які повинні сприяти посиленню державної підтримки агропромислового виробництва.

5. Основні напрями державної політики у формуванні продовольчої безпеки мають бути спрямовані на:

- формування фактичних та прогнозних балансів сільськогосподарської продукції і продовольства;
- розвиток системи індикативного планування в аграрному секторі економіки [7];
- динамічний розвиток усіх галузей аграрного сектору економіки держави, забезпечення високого рівня їх конкурентоспроможності;
- гарантування продовольчої незалежності держави;
- підтримання стабільності вітчизняного продовольчого ринку, зокрема шляхом формування стратегічних запасів основних харчових продуктів;
- збереження та підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення;
- організацію моніторингу за характером змін внутрішнього та зовнішнього середовища, їх кількісну і якісну оцінку з метою підготовки відповідних рекомендацій та управлінських рішень;
- створення та впровадження нових технологій;
- підтримку та розвиток сільської інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. 29.10.2013 № 1277 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

2. Про схвалення Концепції розвитку фермерських господарств та сільськогосподарської кооперації на 2018-2020 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 р. № 664-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>.

3. Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems at its 50th Session held on 2 – 7 August 2019. The approved Summary for Policymakers (SPM) was presented at a press conference on 8 August 2019. URL: <https://www.ipcc.ch/report/srcl/>.

ФІНАНСОВІ РЕСУРСИ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

5. Тулуб О. М. Особливості формування та функціонування системи економічної безпеки інституцій бізнесу та підприємництва за видами економічної діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. URL: <http://global-national.in.ua/issue-16-2017/24-vipusk-16-kviten-2017-r/2967-tulub-o-m-osoblivosti-formuvannya-ta-funktsionuvannya-sistemi-ekonomichnoji-bezpeki-institutsij-biznesu-ta-pidpriemnitstva-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti>.

6. Статистичний збірник «Сільське господарство України» за 2017 / Державна служба статистики України. Київ 2018.

7. Gogol T., Nekhai V., Kolotok V. Strategic and Tactical Planning In the Management of Financial and Economic Security of Enterprises: Financial Component. 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management Khmelnytskyi, Ukraine, October 4-6 2019. Atlantis Press. DOI: doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.52.

References

1. *Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13>.

2. Pro skhvalennya Kontseptsiyi rozvytku fermers'kykh hospodarstv ta silskohospodarskoi kooperatsii na 2018-2020 roky [On approval of the Concept of Farm Development and Agricultural Cooperation for 2018-2020]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/664-2017-%D1%80>.

3. Climate Change and Land: an IPCC special report on climate change, desertification, land degradation, sustainable land management, food security, and greenhouse gas fluxes in terrestrial ecosystems at its 50th Session held on 2–7 August 2019. The approved Summary for Policymakers (SPM) was presented at a press conference on 8 August 2019. URL: <https://www.ipcc.ch/report/srccl/>.

4. Pro derzhavnu pidtrymku sil's'koho hospodarstva Ukrainy [On state support for agriculture of Ukraine]. № 1877-IV (24.06.2004). Retrieved from <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>.

5. Tulub, O. M. (2017). Osoblyvosti formuvannya ta funktsionuvannya systemy ekonomichnoi bezpeky instytutsi biznesu ta pidpriemnytstva za vydamy ekonomichnoyi diialnosti [Peculiarities of Formation and Functioning of the System of Economic Security of Institutions of Business and Entrepreneurship by Types of Economic Activity]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of economy*. Retrieved from <http://global-national.in.ua/issue-16-2017/24-vipusk-16-kviten-2017-r/2967-tulub-o-m-osoblivosti-formuvannya-ta-funktsionuvannya-sistemi-ekonomichnoji-bezpeki-institutsij-biznesu-ta-pidpriemnitstva-za-vidami-ekonomichnoji-diyalnosti>.

6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine] (2018). *Statystychnyy zbirnyk «Sil'ske hospodarstvo Ukrainy» za 2017 [Statistical collection «Agriculture of Ukraine» for 2017]*. Kyiv [in Ukrainian].

7. Gogol, T., Nekhai, V., Kolotok, V. (2019). *Strategic and Tactical Planning In the Management of Financial and Economic Security of Enterprises: Financial Component*. 6th International Conference on Strategies, Models and Technologies of Economic Systems Management Khmelnytskyi, Ukraine, October 4-6 2019. Atlantis Press. DOI: doi.org/10.2991/smtesm-19.2019.52.

Нехай Валентин Анатолійович – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту, Чернігівський національний технологічний університет (вул. Шевченка, 95, м. Чернігів, 14035, Україна).

Нехай Валентин Анатольевич – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры бухгалтерского учета, налогообложения и аудита, Черниговский национальный технологический университет (ул. Шевченко, 95, г. Чернигов, 14035, Украина).

Nekhai Valentyn – PhD in Economics, Associate Professor, doctoral student of the department of accounting, taxation and audit, Chernihiv National University of Technology (95 Shevchenka Str., 14035 Chernihiv, Ukraine).

E-mail: valentin_nehai@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-9548-0961>

ResearcherID: F-4084-2016